

Sanimir Resic

Jugoslaviens undergång – Kriget, freden, framtiden 1991–2017

HISTORISKA MEDIA
525 S. | ISBN 9789175454078

STEREOTYP SKILDNING AV JUGOSLAVIENS FALL

Recensent Kjell Magnusson

LUNDAHISTORIKERN SANIMIR RESICS ambition att beskriva det forna Jugoslaviens sammanbrott och dess efterverkningar är lovvärd. Men boken har brister i hantering av källmaterial och innehåller sakfel och generaliseringar. Parallellerna mellan Bosnienkriget och Förintelsen är också problematiska.

POLITIK & SAMHÄLLE

UNDER KRIGEN PÅ Balkan ställdes frågan varför inte Centraleuropa drabbades av blodiga konflikter när kommunismen föll samman. Ibland hänvisades till en specifik, våldsbejakande Balkankultur. Man glömde att länderna i Mellaneuropa genom pogromer, fördrivning och folkmord rensats från grannar, tyskar och judar, för att vid

andra världskrigets slut bli etniskt homogena.

Tesen om en specifik kultur behövs inte som förklaring till det som hände i före detta Jugoslavien. Den försenade nationsbildningen innebar en diskrepans mellan etniska och andra gränser som i sig skapade konflikt. Kombinationen av enpartisystem och decentralisering på etnisk grund ledde till ytterligare spänningar. Om ideologin och samhällssystemet inte kan ifrågasättas

men motsättningar mellan delstater är legitima, förstärks nationalistiska strömningar. Den utvecklingen kunde inte stoppas under 1980-talets gradvisa och ojämna demokratisering.

Om detta finns en omfattande litteratur som diskuterar socioekonomiska, politiska och kulturella processer, men även det intrikata spel i vilket ledare i Slovenien, Serbien och Kroatien trodde sig kunna dra nytta av krig.

Lundahistorikern Sanimir Resic diskuterar i *Jugoslaviens undergång* sammanbrottet, kriget och de nya statsbildningarna. Han tar upp Sloveniens utbrytning och kriget i Kroatien 1991, Bosnienkriget 1992–95 samt konflikten i Kosovo och Natos bombningar 1999. Sedan redogörs för krigsförbrytelserna och det rättsliga efterspelet i Haag. Efter att ha berört utvecklingen i var och en av de nya staterna beskriver Resic till sist ett Sydösteuropa präglad av interna problem och internationella aktörers intressen. Han har rätt i att det på svenska saknas en översikt av regionens nyare historia och ambitionen är lovvärd. Ämnet är av stort intresse och särskilt kapitlet om "efterföljarstaterna" tar upp förhållanden som knappast behandlats i svenska medier. Läsaren får en bild av de svåra utmaningar de nya staterna står inför och hur det förflutna ständigt gör sig påmint.

Boken hade vunnit på ett stramare språk och en mer analytisk ansats i vilken samhällsutvecklingen behandlas i ett brett komparativt perspektiv. Den berättande stilen, med detaljer, utvecklingar och uppbyggnader är svår att följa och vi får inte veta så mycket om ekonomin, den sociala situationen eller kulturlivet. I förgrunden står berättelser om (dags)politiska händelser och konflikter. Någon egentlig teori finns inte. I stället betonas vikten av att förstå en särpräglad Balkanmentalitet

► Den muslimska gravplatsen i Srebrenica.

som, förutom kollektiva myter, präglas av stolthet, nostalgi och sentimentalitet.

Författaren kunde i större utsträckning ha beaktat den vetenskapliga litteraturen på området. Både internationella standardverk och inhemska studier saknas. Även svensk forskning av direkt relevans negligeras. Därmed riskerar Resic att ge en förenklad bild av ett komplext skeende. Vårre är dock att han bryter mot gängse regler i hanteringen av sitt källmaterial. Alltför ofta möter man påståenden som saknar belägg eller bygger på tvivelaktiga källor och det finns även fall av språklig manipulation.

Utrymmet medger bara några exempel. Resic hävdar, utan att hänvisa till någon källa, att en majoritet av muslimerna i Bosnien levde i städer, till skillnad från serberna, som övervägande levde på landsbygden. Men enligt tillgänglig statistik från 1981 var 33,1 procent av muslimerna och 29,9 procent av serberna stadsbor. Resic skriver även att andelen blandäktenskap var högre bland bosniakerna än i andra folkgrupper. I själva verket gifte de sig i mindre utsträckning än andra utanför den egna gruppen. Resic påstår också att bosniakerna i högre grad gick vidare till universitet än serberna, men statistik saknas över studier och etnicitet i Bosnien.

Resic hävdar vidare – märkligt nog – att partisanrörelsen (i Kroatien) under andra världskriget i början dominerades av kroater och att serber anslöt sig senare, i krigets slutskede. Enligt tillgängliga undersökningar var serber i klar övervikt bland partisanerna i Kroatien; först mot slutet av 1944 är kroaterna i majoritet. När Resic gör gällande att kroater utgjorde en tredjedel av partisanerna i Jugoslavien vilseleder han för övrigt läsaren genom att låta "partisaner i Kroatien" betyda "kroatiska partisaner".

DET GEMENSAMMA FÖR dessa och liknande fall är att Resic vidarebefordrar stereotyper och fördomar som om de vore etablerade sanningar. Inte sällan förekommer dessutom oförenliga påståenden om sakförhållanden. Enligt Resic bottnade 1990-talets krig i serbernas strävan att "befästa sin nationella dominans" över Jugoslavien. Det serbiska förtrycket ledde till motstånd från övriga folkgrupper och slutligen konflikt. Här finns en klar motsägelse. Dels framhävs centralstyre och en konstant serbisk dominans, dels framgår att Kosovo och Vojvodina under sjuttio-talet får samma status som Serbien och övriga republiker.

Vad vi vet är detta: efter andra världskriget styrdes Jugoslavien till en början efter sovjetiskt mönster, men blev 1974 i praktiken en konfederation. Enligt ideologin vittrade staten bort, medan makten låg hos åtta regionala kommunistpartier. Ett sådant Jugoslavien kunde inte styras av en serbisk republik, som saknade befogenhet att ingripa i de egna provinsernas angelägenheter, vilket inte heller skedde under upproret i Kosovo 1981. I själva verket är detta en viktig orsak till 1980-talets serbiska nationalism.

Värd att nämna är den påtagliga ambivalens som präglar texten. Författaren upp- lever omvärldens syn på kroater som i hög grad besvärande:

Särskilt förintelseläget Jasenovac lyfts fram i narrativet om kroater som fascister. Denna ensidiga och orättvisa beskrivning av kroater och Kroatien under andra världskriget har varit förhärskande under hela efterkrigstiden [...] Stigmatiseringen av kroater som fascister är stark, och inte sällan har försök att nyansera bilden viftats bort eller tystats ner.

Följden blir en försvarsposition i vilken kritik av företeelser i kroatisk historia eller samtid avvisas, men ändå godtas. Resic upprörs över att Carl Bildt kallade *Operation Storm* – Kroatiens återerövring av det serbdominerade Krajina i augusti 1995 – för krigets största etniska rensning, detta trots att han själv tar upp de krigs-förbrytelser som begicks: fördrivningen av 200 000 människor, nedbrända hus och summariska avrättningar av civila. På samma sätt har Resic svårt att acceptera utländsk oro för en "rehabilitering" av andra världskrigets fascistiska Ustašaregim. Ändå skriver han om hur judiska församlingen, kroatiska intellektuella och serbiska organisationer protesterade mot inslag i samhällslivet och han medger att en person med fascistiska sympatier faktiskt var kulturminister.

Ambivalensen är nära relaterad till bo-

kens centrala och återkommande tema, nämligen synen på andra världskrigets Balkan och kriget i Bosnien, i synnerhet olika folkgruppers status som offer och förövare. Kriget på 1990-talet blir en analogi till Förintelsen, och Resic hävdar på fullt allvar vid upprepade tillfällen att serberna hade för avsikt att *utrota* den bosniakiska folkgruppen. Detta stämmer inte med åta- len i Haag. Inte heller tyder antalet döda eller krigets förlopp på försök till utrotning. Resic talar (utan att ange källa) om "de 150 000 mördade bosniakerna" eller

Samtidigt som Resic inte går in på antalet judiska offer eller omständigheterna kring deras död vill han jämföra andra världskrigets Kroatien och Serbien. Enligt Resic var båda länderna tyska lydstat, som utsatte civilbefolkningen för grymhet och han konstaterar att Serbien blev *Judenfrei* "under Milan Nedićs nazistvänliga lydregim". Det finns ingen anledning att försvara quislingen Nedić, men parallellen håller inte. I motsats till den Oberoende staten Kroatien var Serbien ingen stat. Landet hade delats upp mellan grannländerna

”Den 'balkanism' Resic kritiserar i inledningen påminner starkt om hans egen bild av en våldsbejakande 'balkanmentalitet'.”

”över 100 000 bosniska muslimer död”. Det totala antalet dödsoffer i Bosnien uppgår till cirka 100 000 personer enligt statistiska beräkningar av Tribunalens expert Ewa Tabeau (105 000) samt en databas över namngivna offer sammanställd av juristen Mirsad Tokača (97 000). Enligt Tokača var 83 procent av de civila offren bosniaker (33 070) liksom 53 procent av de militära (30 966). Andelen döda uppgår i muslimernas fall till totalt 3,4 procent av befolkningen vilket kan jämföras med andra världskrigets Bosnien och Kroatien: serber 16-17 procent, muslimer 8,5-9 procent, kroater 5,5-6 procent och judar 75 procent.

I EN MENING finns Förintelsen ständigt i bakgrunden, men mordet på judarna är ändå märkligt frånvarande. Siffrorna ovan nämns inte. I stället möter vi en förskö- nande retorik som Resic förvisso inte är ensam om. Han skriver om hur 2000 bosniska judar 1992 evakuerades till Israel:

Många av dessa judar hade överlevt andra världskriget och Förintelsen. Bland annat tack vare den kroatiska och fram- förallt muslimska civilbefolkningen, som antingen gömde eller smugglade dem över till den italienska sidan i Dalmatien.

Vad Resic aldrig nämner är att 10 000 av de 14 000 judarna mördades, de flesta av kroatiska och muslimska Ustaše, inte av tyskarna. Inte heller får vi veta att merparten av de överlevande – partisaner i Titos armé eller flyktingar i områden okcupe- rade av Italien – valde att lämna Bosnien så snart tillfälle bjöds. 1991 fanns 426 judar i landet.

och general Nedić var administratör i den tyska ockupationszonen. Tyskarna skötte mordandet av judar och det mesta av logis- tiken själva, medan Kroatien på egen hand förintade merparten av judarna i Kroatien och Bosnien. Att försöka sätta ut den skillnaden är uppseendeväckande.

Läget Sajmište låg i en del av Belgrad som införlivats med Kroatien. Dit frak- tade tysk militär judiska kvinnor, barn och gamla, som när tiden var inne färdades tillbaka över floden Sava i en mobil gaskammare för att grävas ned i Belgrads utkanter. Den amerikanske historikern Christopher Browning har beskrivit hur mordet på Belgrads judar var en första fas i Förintelsen och av hans och andras forsk- ning framgår Wehrmachts avgörande roll.

Det är omöjligt att konstruera en sym- metri mellan andra världskrigets Kroatien och Serbien, eller Bosnienkriget och Förin- telsen, trots lidandet under 1990-talet. All- ra minst har begreppet mentalitet något förklaringsvärde. Den "balkanism" Resic kritiserar i inledningen påminner starkt om hans egen bild av en våldsbejakande "balkanmentalitet". Ett sådant generalise- rande synsätt ligger farligt nära idéer om nationalkaraktär eller rasism i dagens mening, vilket framkommer när Resic beskri- ver serbisk kultur: "Som vi tidigare sett är hjälte- och krigardyrkan djupt rotad i den serbiska mentaliteten; även krigsforbry- telser kan därför tolkas som något positivt och manligt."

► Kjell Magnusson är docent i sociologi, tidigare lektor vid Uppsala universitet.

RESPONS

RECENSIONSTIDSKRIFT FÖR HUMANIORA & SAMHÄLLSVETENSKAP

NUMMER 4 • SEPTEMBER 2018 • PRIS 89 SEK

TEMA

LITTERATURVETENSKAPEN SKRIVER OM SIG SJÄLV

RECENSIONER

ARTIKLAR & RECENSERADE TITLAR I DETTA NUMMER:

Tema: Ämne i förvandling Litteraturvetenskapen öppnar sig
mot en komplex social verklighet
Av Carin Franzén & Jesper Olsson ..... 19De dåliga läsarna kan
vitalisera litteraturvetenskapen
Av Solveig Daugaard ..... 24Den autonoma författaren ersätts
av kollaborativ kreativitet
Av Per Israelson ..... 27**Naturvetenskap & teknik**Cordelia Fine
Testosteron Rex
– Myten om våra könade hjärnor
Recensent Johan Örestig ..... 30Kenneth Pehrsson
William Harvey
– En medicinsk revolutionär
Recensent Hugo Lagercrantz ..... 32**Historia**Gunnar Wetterberg
Skånes historia del I–III
Recensent Magnus Olofsson ..... 34Svante Nordin
Hitlers München
Recensent Ulf Zander ..... 36Per Landin
Langbehns testamente
– Ett tyskt århundrade i tio kapitel
Recensent Gustaf Johansson ..... 38Pontus Rudberg
The Swedish Jews and the Holocaust
Recensent Lena Roos ..... 40Christina Johansson
& Pieter Bevelander (red.)
Museums in a time of migration
– Rethinking museum's roles, representations, collections, and collaborations
Recensent Anna Källén ..... 42Gavin Mortimer
Det hemliga andra världskriget
– Spioner, specialoperationer och
underrättelseverksamhet 1939–1945
Recensent Fredrik Eriksson ..... 44**Utblick**Litteraturen hävdar sin
egenart genom att införliva
andra mediers logik
Av Mats Jansson ..... 46**Politik & samhälle**Göran Greider & Åsa Linderberg
· *Populistiska manifestet*
Mimir Kristjánsson
· *Hva ville Gerhardsen gjort?*
Chantal Mouffe
· *For a Left Populism*
Recensent Sverker Gustavsson ..... 50Ulrike Guérot
Det nya inbördeskriget
– Eit öppet Europa och dess fiender
Recensent Mats Bergquist ..... 52Sanimir Resic
Jugoslaviens undergång
– Krigen, freden, framtiden 1991–2017
Recensent Kjell Magnusson ..... 54Kate Raworth
· *Donutekonomi*
– Sju principer för en framtida ekonomi
Muhammad Yunus
· *A World of Three Zeros*
– *The New Economics of Zero Poverty, Zero Unemployment, and Zero Net Carbon Emissions*
Recensent Victoria Veres ..... 56Lars Åberg
Landet där vad som helst kan hända
Recensent Jens Stilhoff Sörensen ..... 58Mattias Gardell, Heléne Lööv &
Michael Dahlberg-Grundberg
Den ensamme terroristen?
– Om Lone Wolves, näthat och
brinnande flyktingförläggningar
Recensent Göran Larsson ..... 60**Minitema: Jordan B. Peterson**12 livsregler
– Ett motgift mot kaos
Av Håkan Lindgren
& Hanna Bornäs ..... 62**Konsterna & medier**Emma Eldelin
Att slå dank med virtuositet
– Reträtten, sysslolösheten och essän
Recensent Lena Kåreland ..... 66Axel Andersson & Alexander Svedberg
Framtidens kritik – Två essäer
Recensent Christian Lenemark ..... 68Anders Björnsson & Björn Rombach
Tjänstemannen i skönlitteraturen – Bilder av goda och mindre goda byråkrater
Recensent Ragni Svensson ..... 70**Essä**Mjuk men normbrytande modernism
Av Johanna Vernqvist 71

ISBN 978-91-87175-39-8

9 789187 175398